

EKSPERIMENTAL PSIXOLOGIYANING ZAMONAVIY KO'RINISHLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20564924>

Sadullaeva Jamilaxon Ibadulla qizi

O'zJOKUning "Ijtimoiy-gumanitar fanlar"

kafedrasi, psixol. f.b.f.d., PhD

Norqulova Marjona Muhammad qizi

O'zJOKU Psixologiya yo'nalishi 25/68 guruh talabasi

marjonanorqulova1221@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada eksperimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlari, uning asosiy yo'nalishlari va tadqiqot metodlari tahlil qilinadi. Zamonaviy psixologiyada eksperimentning o'rni, yangi texnologiyalar yordamida olib borilayotgan izlanishlar hamda inson xulq-atvori va psixik jarayonlarini o'rganishdagi ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, eksperimental yondashuvning amaliy va nazariy jihatlari muhokama qilinadi.*

Kalit so'zlar: *eksperimental psixologiya, zamonaviy yondashuvlar, psixologik tadqiqot, eksperiment, psixik jarayonlar, inson xulq-atvori, metodologiya*

Annotation. *This article examines the modern forms of experimental psychology, its main directions, and research methods. It highlights the role of experimentation in contemporary psychology, including studies conducted with the help of new technologies, and their importance in understanding human behavior and mental processes. The paper also discusses both theoretical and practical aspects of the experimental approach.*

Keywords: *experimental psychology, modern approaches, psychological research, experiment, mental processes, human behavior, methodology*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются современные формы экспериментальной психологии, её основные направления и методы исследования. Освещается роль эксперимента в современной психологии, включая исследования с использованием новых технологий, а также их значение для изучения поведения человека и психических процессов. Также обсуждаются теоретические и практические аспекты экспериментального подхода.*

Ключевые слова: *экспериментальная психология, современные подходы, психологическое исследование, эксперимент, психические процессы, поведение человека, методология*

KIRISH

Ekspirimental psixologiya psixologiya fanining eng muhim va fundamental yo'nalishlaridan biri bo'lib, u inson psixikasini, ruhiy jarayonlarini hamda xulq-atvorini tajriba asosida ilmiy o'rganishni maqsad qiladi. Mazkur yo'nalish psixologik hodisalarni oddiy kuzatish bilan cheklanib qolmay, balki maxsus tashkil etilgan eksperimentlar yordamida sabab va oqibat munosabatlarini aniqlash imkonini beradi. Shu jihatdan eksperimental psixologiya psixologik bilimlarning aniqligi, ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta'minlovchi asosiy sohalardan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi eksperimental psixologiyaning mazmun-mohiyatini yanada boyitmoqda. Ilgari faqat laboratoriya sharoitida olib borilgan tadqiqotlar bugungi kunda kompyuter texnologiyalari, raqamli dasturlar, neyropsixologik usullar, onlayn testlar va zamonaviy diagnostik vositalar yordamida ancha keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Bu esa insonning sezgi, idrok, tafakkur, xotira, diqqat, emotsiya va motivatsiya kabi psixik jarayonlarini chuqurroq tahlil qilish imkonini bermoqda. Ayniqsa, zamonaviy eksperimental tadqiqotlarda aniqlik, tezkorlik va natijalarning obyektivligi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ekspirimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlari nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Ushbu yo'nalish natijalari ta'lim tizimida o'quvchilarning

bilish faoliyatini o'rganishda, tibbiyotda ruhiy holatlarni tashxislashda, mehnat va boshqaruv sohasida inson omilini tahlil qilishda, shuningdek, ijtimoiy munosabatlar va kommunikatsiya jarayonlarini takomillashtirishda keng qo'llanilmoqda. Shunday ekan, eksperimental psixologiyaning zamonaviy shakllari va usullarini o'rganish bugungi kun psixologiya fanining dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Mazkur maqolada eksperimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlari, uning asosiy yo'nalishlari, tadqiqot metodlari hamda amaliy ahamiyati atroflicha yoritiladi. Shuningdek, sohaning bugungi taraqqiyot bosqichi, innovatsion yondashuvlari va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari haqida fikr yuritiladi.

Asosiy qism: Ekspirimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlari psixologiya fanining tarixiy rivoji va yetuk olimlarning ilmiy merosi bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu yo'nalishning shakllanishida nemis olimi Vilgelm Vundt (Wilhelm Wundt) alohida o'rin egallaydi. U birinchi eksperimental psixologiya laboratoriyasini tashkil etib, psixologiyani mustaqil ilmiy fan sifatida rivojlantirishga asos soldi. Keyinchalik Edvard Titchener (Edward Titchener) strukturaviy yondashuvni rivojlantirgan bo'lsa, Uilyam Jeyms (William James) funksional psixologiya asoslarini yaratdi.

Zamonaviy bosqichda eksperimental psixologiya yangi ilmiy yo'nalishlar bilan boyidi. Xususan, kognitiv psixologiya

rivojida Ulric Neisser katta hissa qo'shgan bo'lib, u insonning bilish jarayonlarini eksperimental o'rganishni tizimlashtirdi. Shuningdek, xotira jarayonlarini tadqiq etishda Herman Ebbinghausning eksperimental ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Uning unutish egri chizig'i haqidagi nazariyasi bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Neyropsixologiya sohasida esa rus olimi Aleksandr Luriyaning ilmiy ishlari alohida e'tiborga loyiqdir. U inson miyasi faoliyati va psixik jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni eksperimental tadqiq etib, zamonaviy neyropsixologiyaning rivojiga katta hissa qo'shgan. Shuningdek, psixofiziologiya yo'nalishida Ivan Pavlovning shartli refleklar haqidagi tajribalari eksperimental psixologiyaning biologik asoslarini ochib berishda muhim rol o'ynadi.

Ijtimoiy eksperimental psixologiya rivojida ham bir qator olimlar muhim o'rin tutadi. Jumladan, Kurt Levin (Kurt Lewin) guruh dinamikasi va ijtimoiy xulq-atvorni eksperimental o'rganish asoslarini yaratdi. Uning izlanishlari bugungi kunda ham ijtimoiy psixologik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Shuningdek, Albert Bandura ijtimoiy o'rganish nazariyasini ishlab chiqib, inson xulq-atvorining shakllanishida kuzatish va taqlidning ahamiyatini eksperimental asosda isbotladi.

Bugungi kunda eksperimental psixologiya sun'iy intellekt, neyrofanlar va raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashib bormoqda. Zamonaviy

tadqiqotchilar, jumladan, kognitiv fanlar vakillari inson ongini modellashtirish, qaror qabul qilish jarayonlarini tahlil qilish hamda katta hajmdagi ma'lumotlar asosida psixologik qonuniyatlarni aniqlash ustida ishlamoqdalar. Bu esa eksperimental psixologiyaning yangi bosqichga ko'tarilayotganidan dalolat beradi.

Shunday qilib, turli davrlarda faoliyat olib borgan olimlarning ilmiy ishlari eksperimental psixologiyaning bugungi zamonaviy ko'rinishlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etib, ushbu sohaning nazariy va amaliy rivojiga mustahkam zamin yaratdi. Eksperimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu soha bugungi kunda sezilarli darajada kengayib, murakkab va ko'p qirrali ilmiy yo'nalishga aylangan. An'anaviy laboratoriya tajribalaridan boshlangan tadqiqotlar hozirgi kunda real hayot sharoitlariga yaqinlashtirilgan, yuqori texnologiyalar bilan boyitilgan va fanlararo yondashuvlar asosida olib borilmoqda. Bu holat, bir tomondan, olingan natijalarning aniqligi va ishonchliligini oshirsa, ikkinchi tomondan, psixologik hodisalarni yanada chuqurroq tushunish imkonini yaratmoqda.

Shu bilan birga, zamonaviy eksperimental psixologiyada bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, eksperiment natijalarining universal qo'llanilishi masalasi hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Har bir

individning psixologik xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy muhit va individual tajribasi turlicha bo'lgani sababli, laboratoriya sharoitida olingan natijalarni umumlashtirish ba'zan qiyinchilik tug'diradi. Bundan tashqari, yuqori texnologiyalar asosida olib borilayotgan tadqiqotlar katta moliyaviy resurslarni talab etadi, bu esa barcha ilmiy markazlar uchun teng imkoniyat yaratmaydi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat – bu axloqiy (etik) masalalardir. Inson psixikasini chuqur o'rganish jarayonida shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, ishtirokchilarning roziligi va psixologik holatiga zarar yetkazmaslik kabi tamoyillar qat'iy rioya etilishini talab qiladi. Ayniqsa, neyropsixologik tadqiqotlar va sun'iy intellekt bilan bog'liq izlanishlarda ushbu masalalar yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Biroq, mavjud muammolarga qaramay, eksperimental psixologiyaning zamonaviy yo'nalishlari ilm-fan rivojida muhim o'rin tutmoqda. Ular orqali inson xulq-atvori va psixik jarayonlarini yanada aniqroq prognoz qilish, ta'lim va tibbiyot sohalarida samaradorlikni oshirish, shuningdek, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni hal etishda ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish imkoniyati kengaymoqda. Umuman olganda, eksperimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlari nafaqat yangi ilmiy natijalarni taqdim etmoqda, balki psixologiya fanining kelajakdagi rivoj yo'nalishlarini ham belgilab bermoqda. Shu sababli, ushbu sohani chuqur o'rganish va undagi mavjud

muammolarni hal etish psixologiya fanining dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, eksperimental psixologiyaning zamonaviy ko'rinishlari psixologiya fanining rivojlanishida muhim bosqichni tashkil etadi. Ushbu yo'nalish orqali inson psixikasi va xulq-atvori ilmiy asosda, aniq va ishonchli metodlar yordamida o'rganilmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, raqamli vositalar, neyropsixologik usullar va sun'iy intellektning keng qo'llanilishi eksperimental tadqiqotlarning imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, eksperimental psixologiya nafaqat nazariy bilimlarni boyitadi, balki amaliy sohalarida ham katta ahamiyat kasb etadi. U ta'lim, tibbiyot, boshqaruv, ijtimoiy munosabatlar kabi turli yo'nalishlarda samarali qo'llanilib, inson faoliyatini yanada takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy eksperimental tadqiqotlarda metodologik aniqlik, natijalarning ishonchliligi va etik me'yorlarga rioya qilish muhim talab sifatida namoyon bo'lmoqda. Kelgusida eksperimental psixologiyaning rivoji yanada jadallashib, yangi ilmiy yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar bilan boyib borishi kutilmoqda. Bu esa inson psixikasini chuqurroq anglash, uning imkoniyatlarini ochib berish hamda jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan qarorlar

qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Вундт В. Основы физиологической психологии. – М.: Педагогика, 2002.
2. James W. The Principles of Psychology. – New York: Dover Publications, 1950.
3. Neisser U. Cognitive Psychology. – New York: Appleton-Century-Crofts, 1967.
4. Luria A.R. Higher Cortical Functions in Man. – New York: Basic Books, 1980.
5. Pavlov I.P. Conditioned Reflexes. – Oxford: Oxford University Press, 1927.
6. Ebbinghaus H. Memory: A Contribution to Experimental Psychology. – New York: Teachers College, 1913.
7. Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.
8. Atkinson R.L., Atkinson R.C., Smith E.E. Introduction to Psychology. – New York: Harcourt Brace, 2000.
9. Zimbardo P.G. Psychology and Life. – Boston: Pearson Education, 2012.
10. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.